

Unutulan Bölüm: 1948 Savaşı Sırasında İsrail Kamplarında Filistinli Tutuklular ve Zorla Çalıştırma

1948 Arap-İsrail Savaşı, Filistinliler için Nakba ya da “felaket” olarak bilinen olay, Orta Doğu tarihinin dönüm noktalarından biriydi; 700.000'den fazla Filistinlinin yerinden edilmesi ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Köylerin boşaltılması ve askerî operasyonların kaosu içinde pek bilinmeyen bir yön ortaya çıkıyor: binlerce Filistinli sivilin İsrail yönetimindeki gözetli kampları kapatılması. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin (ICRC) gizliliği kaldırılmış raporları ve tarihî analizlerden yararlanarak bu makale, kimin tutulduğunu, maruz kaldıkları ağır koşulları, dayatılan zorla çalıştırmanın niteliğini ve bu uygulamaların yerleşik uluslararası insancıl hukuku nasıl ihlal ettiğini inceliyor. İsrail anlatıları bu kampları genellikle potansiyel savaşıtları tutmak için gerekli savaş dönemi önlemleri olarak çerçeveselken, Filistin anlatıları sistematik istismar ve sömürüyü öne çıkararak çatışmanın insanî bedelini vurgulamaktadır.

Kimler Tutuldu: Çatışmanın Ortasında Kalan Siviller

Bu kamplardaki tutuklular ağırlıklı olarak savaşıtlı değil, İsrail'in toprakları güvence altına alma ve Yahudi demografik çoğunluk yaratma askerî seferberlikleri sırasında ele geçirilen Filistinli sivillerdi. Tahminlere göre 1948'den 1955'in sonlarına kadar en az 22 yerde —beşi resmî esir/çalışma kampı, 17'si gayriresmî— 5.000 ilâ 9.000 kişi tutuldu. Resmî kamplar (Hayfa yakınındaki Atlit, Yafa'nın kuzeydoğusundaki İjlil, boşaltılmış Sarafand al-Amar köyü yakınındaki Sarafand, Tel Aviv yakınındaki Tel Litwinsky ve Netanya yakınındaki Umm Khalid) çoğunluğu barındırıyordu; kapasiteleri yüzlerden neredeyse 3.000'e kadar çıkıyordu. Gayriresmî kamplar ise polis karakolları, okullar veya köy evlerinde doğaçlama kurulmuş, çoğu BM paylaşım planında Arap devletine ayrılmış bölgelerdeydi.

Demografik olarak tutuklular çoğunlukla 15-55 yaş arası sağlıklı erkeklerdi; “savaşacak yaşta” diye etiketlenmiş ve sivil olmalarına rağmen potansiyel tehdit sayılmışlardı. Ancak kayıtlar daha geniş bir ağ gösteriyor: 55 yaş üstü yaşlı erkekler (en az 90 belgelenmiş), 10-12 yaş arası çocuklar (15 yaş altı 77 kişi), hastalar (veremliler dahil) ve ara sıra kadınlar ile çocuklar. Resmî kamplarda %82-85 oranında Filistinli sivil vardı; düzenli Arap askerleri veya gerçek savaş esirlerini kat kat aşılıyorlardı. Yakalamalar genellikle kitlesel göçe zorlamalar sırasında gerçekleşiyordu: Temmuz 1948'deki Dani Harekâtı'nda Lod (Lydda) ve Ramle'den 60.000-70.000 Filistinli kovulmuş, yetişkin erkeklerin dörtte biri kadar bir kısmı gözetli altına alınmıştı. Ekim 1948'deki Hiram Harekâtı sırasında da Celile'deki el-Bi'na, Deyrül Esad ve Tantura gibi köylere benzer süpürmeler yapıldı.

Kaçırma yöntemleri sistematik ve vahşiydi: önceden hazırlanmış süpheli listeleriyle erkekler ailelerinden ayrılıyor, aşırı sıcakta susuz uzun yürüyüşlere zorlanıyor ya da ağır koruma altında kamyonlarla taşınıyordu. Çoğu delil veya yargılama olmaksızın “sabotajcı” diye suçlanıyor, bu da güvenlik, demografik kontrol ve işgücü ihtiyacı için keyfî gözetli politikasını yansıtıyordu. Hayatta kalanların (örneğin Celileli Musa'nın) tanıklıkları silah zoruyla yürütüldüklerini, gençlerin yakalanırken vurulduğunu anlatıyor. Eğitimli veya siyasi olarak aktif kişiler (1936-39 Arap İsyanı katılımcıları gibi) daha sıkı incelemeye tabi tutulurken, bazı ideolojik bağlantılar (örneğin komünistler) dış baskılar sayesinde zaman zaman daha iyi muamele görmelerine yol açıyordu.

Zor Koşullar: Kamplardaki Hayat

Bu kamplardaki yaşam yoksunluk ve istismarla doluydu, insani standartlardan çok uzaktı. Barınaklar eski İngiliz Mandası tesisleri, dikenli tel ve gözetleme kuleleriyle çevrili çadırlar ya da yarı yıkılmış Filistin köy yapılarından oluşuyordu. Aşırı kalabalık yaygındı; 20-30 kişi nemli, akan çadır veya odalarda, yaprak, karton veya tahta parçalarıyla geçiştirilmiş yataklarda kalıyordu; kışın su altlarına sızıyordu. Sağlık koşulları korkunçtu: açık tuvaletler, yetersiz yıkama imkânları ve hijyen eksikliği verem gibi hastalıklara yol açıyordu. Günlük yemek 400-700 gram ekmek (çalışanlar için), bozuk meyve, kalitesiz et ve çok az sebzeyle sınırlıydı; yetersiz beslenme kaçınılmazdı. Su şiddetle kısıtlanmıştı, zorla yürüyüşlerde ve günlük rutinlerde acıyı artırıyordu.

Tıbbi bakım yok denecek kadar azdı; hastalar tedavi edilmeden yatıyor, yaşlılar ve çocuklar en çok zarar görüyordu; bazıları soğuk veya tedavi edilmeyen yaralar yüzünden ölüyordu. İstismar sistematikti: dayak, “kaçmaya teşebbüs” gerekçesiyle keyfî vurmalar, kibutz sakinlerinin önünde zorla çıplak aramalar gibi aşağılamalar. Kızılhaç delegesi Emile Moeri Ocak 1949 raporunda şöyle diyordu: “Bu zavallı insanları, özellikle yaşlıları, köylerinden hiçbir gerekçe olmadan koparılıp ıslak çadırlar altında kış geçirmeye zorlanmış, ailelerinden uzak görmek acı verici; bu koşullara dayanamayanlar öldü.” Eski İngiliz subayları ve eski İrgun üyeleri dahil gardiyanlar korku rejimi uyguluyor, günlük rutin denetim, çalışma ve tehditlerden ibaretti.

Kızılhaç kampları ziyaret ederek ihlalleri belgeliyor, ancak etkisi sadece “ahlaki ikna” ile sınırlı kalıyordu; İsrail genellikle serbest bırakma veya iyileştirme taleplerini görmezden geliyordu. Raporlar karışık değerlendirmeler içeriyordu: 1948 başında yemek ve zorlama konusunda sert eleştiriler, yıl sonunda hijyende hafif iyileşmeler olsa da sivil-esir statüsü karmaşası devam etmişti.

Çalıştırma Yoluyla Sömürü: Savaş Dönemi İhtiyaçlarının Omurgası

Zorla çalıştırma kamplarının temel amacıydı; Yahudi seferberliği nedeniyle işgücü açığı varken tutukluları İsrail'in yeni altyapısını güçlendirmek için sömürüyordu. Görevler ağır ve tehlikeliydi, her gün silahlı gözetim altında yapılıyordu: savaş alanlarının ceset, enkaz ve patlamamış mühimmattan temizlenmesi; siper kazma ve mevzilerin tahkim edilmesi; yol yapımı (örneğin Necef'te Eilat yolu); taş ocaklarında çalışma; sebze yetiştirme; askerî karargâh ve tuvaletlerin temizliği; yıkılmış Filistin evlerinden yağmalanan eşyanın taşınması. Reddedenler dayak yiyor ya da öldürülüyordu. Hayatta kalan Tewfic Ahmed Jum'a Ghanim şöyle anlatıyor: “Kim çalışmayı reddederse vuruluyordu. ‘Kaçmaya çalışt’ diyorlardı.”

Çalışma koşulları kampların zorluklarını katmerleştiriyordu: tüm gün aşırı iklim koşullarında çalışma, çok az yemek “teşvik” olarak veriliyordu. Kızılhaç delegesi Jacques de Reynier Temmuz 1948’de bunu “kölelik” diye nitelemiş, 16-55 yaş arası sivillerin askerî işler için hapsedildiğini, bunun zorlama yaşağını ihlal ettiğini belirtmişti. Umm Khalid’den Marwan Iqab al-Yehiya gibi tanıklıklar taş ocaklarında sabah bir patates, akşam yarım kuru balıkla çalıştırıldıklarını, sürekli açlığa maruz kaldıklarını anlatıyor. Çalışma kamplarının dışına, örneğin Mitzpe Ramon gibi yerlere de uzanıyor, doğrudan savaş çabasına ve devlet inşasına hizmet ediyordu.

İsraili tarihçi Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited* adlı kitabında bu gözüaltılara kısaca değiniyor; Lod ve Ramle gibi bölgelerden Filistinlilerin tarama için tutulduğunu, tarım, ev işleri ve askerî destekte kullanıldıktan sonra serbest bırakıldıklarını veya sınır dışı edildiklerini söylüyor. Ancak bunları kaos içindeki geçici güvenlik önlemleri olarak çerçevesiyor, Filistin yanlısı kaynakların vurguladığı sistematik sömürüyü küçümsüyor.

Uluslararası Hukukun İhlali: Açık Bir Suç

Bu uygulamalar, 1929 Cenevre Sözleşmesi (Savaş Esirleri) ve 1907 Lahey Tüzüğü başta olmak üzere o dönemde geçerli olan uluslararası insancıl hukuku açıkça ihlal ediyordu. Keyfi kaçırmalar ve süresiz gözüaltılar, zorla yer değiştirme yaşağını (daha sonra Cenevre IV, md. 49) ve ayrımcılık yapmaksızın insani muamele zorunluluğunu çiğniyordu. Zorla çalıştırma (özellikle siper kazma, patlamamış mühimmat temizleme gibi askerî işler) 1929 Sözleşmesi’nin 31. maddesini ihlal ediyor, düşmana yardım eden veya hayatı tehlikeye atan işleri yasaklıyordu.

Kamp koşulları (yetersiz yemek, hijyen ve tıbbi bakım) sağlıklarını koruyacak yeterli iâşe (md. 11) ve aylık tıbbi muayene (md. 15) zorunluluğunu ihlal ediyordu. Kızılhaç bu ihlalleri defalarca protesto etmiş, fakat İsrail’in (Batılı güçlerin desteğiyle) uymaması müdahaleleri etkisiz bırakmıştı. Günümüzde sivillerin tehlikeli işlerde kullanılması dahil bu tür eylemler Roma Statüsü’ne göre savaş suçu sayılmakta, çatışmanın kalıcı hukukî gölgesini ortaya koymaktadır.

Miras ve Düşünceler

1948-1955 yılları arasında Filistinli sivillerin gözüaltına alınması, kitlesel göçe zorlamaların gölgesinde kalmış, yeterince incelenmemiş bir Nakba yönüdür. Tutukluların %78’i (yaklaşık 6.700 kişi) ateşkes görüşmelerinde “rehine” olarak sınır dışı edilmiş ve geri dönüşleri yasaklanmıştır; geri kalanlar parça parça serbest bırakılmıştır. Bu dönem sadece anlık acı değil, aynı zamanda kuşaklar arası travma ve mülteci krizine de katkıda bulunmuştur. Bugün tarihî hesaplaşma tartışmaları sürerken, gizliliği kaldırılmış arşivler aracılığıyla bu kampların tanınması çatışmanın kökenlerine daha bütünlüklü bir bakış sunar. Bu ihlallerle yüzleşerek toplumlar, adalet ve uluslararası normlara dayalı bir uzlaşma yolunda ilerleyebilir.

Kaynaklar

1. Abu Sitta, Salman ve Terry Rempel. “The ICRC and the Detention of Palestinian Civilians in Israel’s 1948 POW/Labor Camps.” *Journal of Palestine Studies* 43, no. 4 (2014): 11-38.
https://www.researchgate.net/publication/279227552_The_ICRC_and_the_Detention_of_Palestinian_Civilians_in_Israel%27s_1948_PC
2. Morris, Benny. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
<https://www.cambridge.org/core/books/birth-of-the-palestinian-refugee-problem-revisited/8AE72A6813CEA7DDDE8F9386313F0D97>
3. Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC). 1948 çatışmalarına ilişkin gizliliği kaldırılmış arşivler. Abu Sitta analizinde alıntılanmıştır:
<https://www.jstor.org/stable/10.1525/jps.2014.43.4.11>
4. Zochrot. “Remembering the Prisoners of War Camps.” Broşür, 2024. https://www.zochrot.org/publication_articles/view/56542/en?_Remembering_the_Prisoners_of_War_Camps
5. Savaş Esirlerinin Muamelesine Dair 1929 Cenevre Sözleşmesi. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>
6. Savaş Esirlerinin Muamelesine Dair 1949 Cenevre Sözleşmesi (III). <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949>
7. Kızılhaç’ın 1948’deki rolüne ilişkin ek bilgi: <https://www.icrc.org/en/document/150-years-humanitarian-action-protecting-prisoners-and-detainees>
8. Al-Awda. “On Israel’s little-known concentration and labor camps in 1948-1955.” 19 Ekim 2014. <https://al-awdapalestine.org/2014/10/on-israels-little-known-concentration-and-labor-camps-in-1948-1955/>